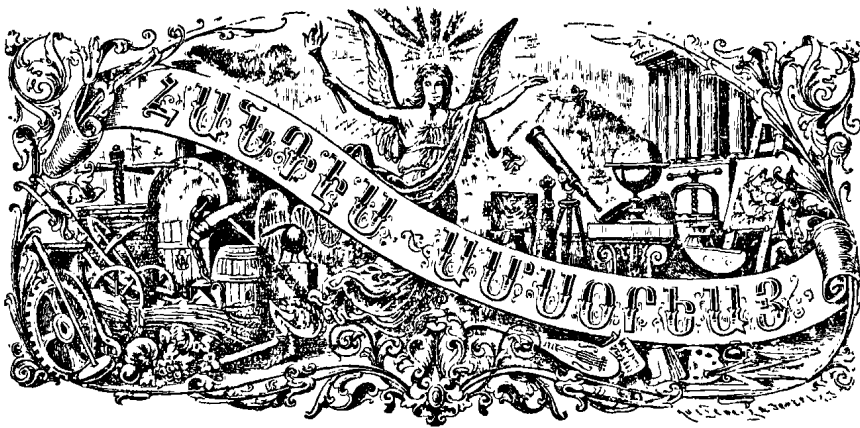

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

ԻՐ. ՅԱՐԻ 1908

Տարեկան 15 ֆր. ոսկի — 6 ռբ.:
Վեցամսեայ՝ 8 ֆր. ոսկի — 3 ռբ.:
Մեկ թիս կ'արժէ 1-50 ֆր. — 70 կ.:

ԹԻԻ 3 ՄԱՐՏ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

1720—1775.

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐԷԵՊ. ՍԱՐԱՖԵԱՆ

ԵՒ ԻՒՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՆ

(ԸՆԴՈՒՄՆԱԿԱՆ):

10.

արգիս Արքեպ. Սարաֆեանի հետեւող երրորդ բարձրաստիճան եկեղեցականն էր Յարգիս Արքեպ. Սարաֆեանի, Նուիրակ Արքեպիսկոպոսն էլ միանքն, որ 1781ին Եւրոպա մեկնեցաւ, ուղղափառաց մէջ իւր կեանքին վերջն անցընելու համար: Ասիկայ ճնան էր 1695ին ի Բասեն, եւ Էջմիածնի միարան ըլլալով՝ Մինաս Ափեցի կաթողիկոսէն (ընտր, 13 Յունիս, օծեալ 15 Սեպտ. 1751—1753 Մայիս 12 ի) Արքեպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ: 1754ին Աղքեսանդր Բ. Բիւզանդացի Ղարաղաջ կաթողիկոսն Էջմիածնի (ընտրեալ 1754—1755 Նոյ. 4) զինք Եւրոպ

կիա իբրեւ Նուիրակ գտնելով՝ Նոյն լաղքին Առաջնորդ կարգեց (Չամչեան, Գ. 865). որ 1755ին Էջմիածնէն եկող Թղթատարէն իմա Նալով՝ որ Աղքեսանդր կաթողիկոս վանանանած է, տեղւոյն եկեղեցիներուն մէջ հրատարակեց թէ Սահակ Ա. Ահաբան, Զփուանիոյ Նուիրակ Առաջնորդն է կաթողիկոս, ինչպէս ալ ի. Պոլսի լինելուն ընտրուեցաւ 20 Յունիս 1756: 1755ին Յարութիւն Արքեպ. Կ. Պոլսի եկաւ, եւ Յակոբ Պատրիարք անոր տեղ Բարսեղ Ա. Նուիրակ Առաջնորդ դրաւ: 1756ին, երբ Յիմէն Ա. Երեւանցի Էջմիածնի Նուիրակ եկաւ Կ. Պոլսի, Յարութիւն Արքեպ. Պոլսու գնաց եւ հոն ձեռն մինչեւ 1759, Սամաէլ Եպ. Երզնկացւոյ Յարութեան ժամանակ, Այս մասին հետեւեալը կը գրէ Վանքեան Արիստ. Եպ. (« Բիւզանդիոն », 1906, Թ. 2127). « Յարութիւն Ա. Բասենցի. (1756—1759) կամ իբր Նուիրակ կամ իբր առաջնորդ Պոլսու գտնուած է: Պոլսուայի Հայոց մէջ երկպառակութիւն եւ կրօնական վեճեր առաջ գալու պատճառ կ'ըլլայ դէպ ի Հռոմէականութիւն միտում ցոյց աւելով իրեն հետ Պոլսու գտնուած է Սարաֆեան Սարգիս Ա., որ յետոյ առաջնորդ եղած է Կեսարիոյ եւ Գաղաթիոյ եւ հոսի ուրեմն Հռոմէականութիւն ընդունած է, Պոլսուայի մէջ ասիկա առջի սերունդին պատկանող ծերունիներէն շատեր Նուիրակ կը յիշէին Բարսեւցի Յարութիւն Ա. մը, որ Պոլսուայի Հայերն երկպառակած է կրօնական խնդիրներով: Լեզուական աղաւաղում մ'է ան.

շուշտ Բարսեղի կուռնն որ Բասենցին ըլլալ ցոյց կու տայ: Այս Բասենցին Թաթարի նուիրակ ալ եղած է, եւ քանիցս Կ. Պոլսոյ մէջ եկեղեցական գործող խառնուած: Ի վերջոյ 1751ին յիշմածինը ձգելով գայած է Թրիքսթէ, Մխիթարեանց վանքն ապաստանած է Հռովմէականութիւնն ընդունելով: Մեռած է 1756ին 101 տարեկան եւ թաղուած է Ի Թրիքսթէ: Հաւանական է որ Բասենցի աւելի նուիրակի Հանգամանքով Պրուսա գտնուած ըլլայ. վասն զի ոմանք Սամուէլ Երզնկացին 1756ին պաշտօնի մտած կը կարենն, Յայտնի է որ Սարգիս Արքեպ. ի մասին այստեղ գրուածները բոլորովին սխալ են ժամանակագրորէն. ինչպէս նաեւ յիշուած «1751» եւ «1756» թուականները, ինչպէս քիչ ետքը կը տեսնենք:

Երբ Էջմիածնի Եակոբ Ե. Շամսիեցի կաթողիկոսն (1759—1763 Մարտ 21 †) վախճանեցաւ, Բասենցի Եարութիւնն Արքեպ. կաթողիկոսական ընտրելի կը նկատուէր, եւ Էջմիածնին գումարուած Ժողովին մէջ գտնուելով՝ ինք առաջարկեց ընտրել Սիմէոն Վ. Երեւանցին, որ եւ ընտրեցաւ (Չամչեան, Գ. 871 2): Սիմէոն կաթողիկոս նոյն 1763 տարին Հոկտ. 1ին Կ. Պոլսի ղեկեց զԵարութիւնն Արքեպ. իբրեւ նուիրակ, որ Շամսիան թղթերը գողցուելուն պատճառաւ Եւգրիկիս շատ սպասած էր (Աղտնեանց, անդ. էջ 6—10): 1763ին վերջն արդէն Կ. Պոլսի Հասած էր եւ նուիրակութիւն սկսած Պալատ. Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցիէն (Սարգիս Գպիւր, ձեռագիր): Կ. Պոլսի Նախան Եակոբ Պատրիարք՝ իր մահուանէն († 19 Յուլ. 1764) յառաջ, անոր յանձնեց իր սեպհական եկեղեցական սպասներէն մաս մը իբրեւանուէր Էջմիածնի (Ընդ. Օր. էջ 144): Բասենցի՝ Նալեանի թաղման ալ ներկայ գտնուեցաւ, ինչպէս վերին իշխեցինք: Սիմէոն եւ Եարութիւնն յարաբերութիւնները հետզհետէ ձգանով (Աղտնեանց, անդ. էջ 750—1), 1767ին իրեն տեղ Էջմիածնի նուիրակ եկաւ Զաքարիա Եպ. Վաղզուանցի Ժողովան, որով Եարութիւնն Արքեպ. Պոլսի անպաշտօն մնաց:

Սարգիս Արքեպ. երբ 1772ին Պոլսէն Հռոմ մեկնեցաւ, Եարութիւնն Արքեպ. ալ կուգէր անոր հետեւի, ինչպէս Եարութիւնն Պետանեանի ընդարձակ նամակին մէջ յիշուեցաւ, ինչպէս նաեւ 13 Փետր. 1773ին Ստեփ. Վ. Արքաւայրն Մխիթարեանց վանքսթիկէն կը գրէր առ Սարգիս Արքեպ. ի Լիվուռնոյ (Դիւ. Լիվ.): «... Գրեմ, թէ եւ Բասենցի Եարութիւն վար-

դպեան ունի միտս փախելոյ, զոր զգացեալ են բազումք եւ շփոթութիւն մեծ հանեալ: Զնոյն գրեն եւ վասն առաջնորդին Գաղատիոյ...»: Սարգիս Սամուէլ Եպ. Երզնկացւոյ եւ Գր. Պատմաճեան Պատրիարքի մեկնումէն շատ ետքն հազիւ կրցած է յաւոյնդնել, այն է 1781ին. (սխալ է Ա. Պէրպէրեան, Պատմ. Հայոց, Կ. Պոլ. 1871 էջ 435 գրուած թուականն փոխատեան՝ «14 Օգ. 1771.»): Կ'երեւայ թէ վանքսթիկ, ինչպէս նաեւ Հռոմ երթալէն ետեւ՝ 1781 Օգ. 1ին մէջ վանքսթիկէն մեկնած եւ Թրիքստ Հասած է, ինչպէս յայտնի կ'երեւայ Ստեփ. Վ. Արքայի Մխիթարեանց ի վանքսթիկ առ նոյն Եարութիւնն Արքեպ. գրած 22 Օգ. 1781 թուակիր նամակէն (Դիւ. Անտ.): «... Խմացայ զայնորդութեամբ Հասանիկ ձեր ի մէջ երկուց եւուրց ի Թրիքստ. »:

Թրիքստի մէջ ապրած է տեղւոյն Մխիթարեանց հետ սերտ բարեկամութեամբ, նոյն Միաբանութեան նորընծայ քահանաները ձեռնագրելով: Հետաքրքրութեամբ հետեւած է արեւելքի մէջ անցած ազգային զէպարեւ, ինչպէս իրեն ուղղուած նամակներէն յայտնի է:

Աղտնեանց (անդ. էջ 852) Եարութիւնն Արքեպ. ի մասին կը գրէ ի ծանօթութեան. «Այս Եարութիւնն Վ. Ը (Բասենցի) Կ. Պոլսի եւ Հըրակայից նուիրակութեան գործը աւարտելոց յետոյ Պրուսայի առաջնորդ կարգուեցաւ. այնտեղեց գնաց վանքսթիկ եւ Տրիքստ, տանելով իւր հետ Ս. Աթոռի արդիւնքները, ուստի Սիմէոն կաթողիկոսը մի թղթով դիմեց տեղական կառավարութեան, որի համաձայն վերջինս ստանալով նորանից աթոռապատկան բոլոր դրամները՝ Ս. Էջմիածնի ուղարկեց. իսկ իրան՝ Եարութիւնն Վ. Ը զընկելով եպիսկոպոսական պատուից՝ հասարեց արեւմտեանին եւ նոցա պէս ոռճիկ էր տալիս արքունիքից, մինչեւ որ փոքր ժամանակից յետոյ վախճանեցաւ այնտեղ (ժամանակագր.): Մեր ընթերցողներուն յայտնի է որ Եարութիւնն Պրուսա էր 1756—9, իսկ նուիրակութիւնը անկէ ետքը վերջացուց (1763—1767): Մինչեւ 1781 Կ. Պոլսի էր Եարութիւնն Արքեպ., որ միջոցին Սիմէոն կաթողիկոսն ինչու չպահանջեց «Ս. Աթոռի արդիւնքը», եւ ինչպէս կարողացաւ Սիմէոն իւր իսկ մահունէն ետեւ († 26 Յուլ. 1780) հազիւ 1781ի վերջեր Թրիքստ Հասած Եարութիւնէն գանձել պահանջները: Ե՞րբ լուսած է որ Եւրոպայ կաթողիկէ կառավարութիւն մը՝ «տալիքի» մը պատճառաւ եպիսկոպոսական պատուէ զրկած ըլլայ կամ զընկելու իշ-

խանութիւն ունեցած ըլլայ: Դժբախտաբար կա-
թողիկէայ հասարակութեան վրայ ոչ-կաթողի-
կէից գործները գրեթէ ամէնքն այսպէս սխալ
կամ խեղաթիւրեալ են: Այսպէս նաեւ «Երուսի
Դարբիւլ» Պատկանեան, «Երուսի» ի կա-
կասար կենսագրութենէն սրբազան Հայրապետի
շերտերի եւ...» («Արշալոյս Արարատեան»,
1874, թ. 987) ըսելէն ետեւ՝ թէ Յարու-
թիւն Բասնեցի Յակոբ Նալեան Պատրիարքի
ժամանակ (1741—9) Պաղտատար դպրի վար-
ժարանին աշակերտած ըլլայ, մինչդեռ Յարու-
թիւն Բասնեցի 1754ին Արքեպ. Նուիրակ էր
Եւդոկիոյ մէջ, կ'ըսէ թէ Ղուկաս Վաթուղի-
կոսի ընտրութեան ժամանակ (1780), անիկայ
կաթողիկոս ընտրուելուն տօգոհման լուսնի տակ
փախած ըլլայ: Նոյնը կը կրկնէ նաեւ «Արարատ»
մէջ (1875 էջ 173—5). «Մինչդեռ վերը
գրուածներէն յայտնի է, որ Բասնեցի արդէն
իր 1759ին կաթողիկէայ էր, եւ 1772—3ին
Սարգիս Սարաֆեանի, Սամուէլ Երզնկացոյ եւ
Գրիգոր Պատրիարք Պատմաճեանի ետեւէն
կ'ուզէր Եւրոպա երթալ: Վերջոյն նկատմամբ
ալ ընդդիմ յերկարանքներ գրած է (անդ,
թ. 997) ինչպէս վերն յիշեցի:

Յարութիւն Արքեպ. վախճանած է 14 Մարտ
1796ին ի Թրիեստ 101 ամեայ, եւ իր րեւ-
կոպոս՝ Թաղուած է քաղաքին Լատինաց
S. Giusto աթոռանիստ եկեղեցին, փոքր դրան
ձախակողմը, եւ Նոյնին դրսի կողմը մարմարեայ
տախտակի վրայ գրուած է տապանագիրքը՝ հայե-
րէն եւ լատիներէն: Այս մասին գրած էի
«Հանդէս Ամսօրեայ» մէջ (1896 էջ 86).
Յարութիւն Արքեպ. ի տապանագիրքն «...վրայ
հայկական եկեղեցի մը ուրուագծուած է,
վրան երկաթագիր ՍՐ ԷԶ (միանին) գրուած.
ասոր տակը կայ հետեւեալ արձանագրու-
թիւնը.

ՏԵՐՈՒՆԵԱՆ ԿՈՉՄԱՆ ԵՂԵԱԼ ԶՈՒԳԱՆ ԿԻՐ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆՈՒՆ ՄԵԾԻ ԽՈՐՀԻՂԵԱՆ ԿԻՐ
ԾԼԵՆՈՒՆԴ ԲԱՍԵՆՈՅ ԲԱՐՈՒՆ ԲԱՐԵ ԶԻՐ
ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՍ ԷԶՄԻԱՆՈՒՆ ԶԻՐ
ՄԵԾՄԱՆԱՆ ԱՐԴԵԱՄԻԲ ԲԱՆԻԲԵՇՆՈՐՀԱՆԻ
ԶԻՄԱՆՏՍ ՅԱՆԻՑ ԽՈՐՀԻՂ ԱՆՁԱՆ ԶԻՐ
ԹՈՂԵԱԼ ԱԶԳԱՏՈՅ ԸԶՃՈՒԲ ՅՈՒՆԱ ԴԻՐ
ԴԻՄԷ ՄԵՆԱԿԵԱՆ ՅԵՐՈՂԱՆ ԽԼԵՆ ԴԻՐ
ԱՅԼ ՅԱՆԱԶԵՑԻՍ ՓԱՌԲ ՎԱՅԵԼԱՆ ԴԻՐ
ԻՆԲԱՆԱԿԱՆ ԿԻՐԻՆ ՆԵՄԻՆ ՊԱՅՈՒՆ ԴԻՐ
ՄԱՐԻԱՄ ԹԵՐԵԱՆ ԴՇԼՈՅՆ ԳԱՀԵՆ ՏԻՐ
ԵՒ ԵՐԿՈՐԻՆ ՅՈՎԱԿԻՄ ՈՐԴԻՆ ԲԱՐՁՐԵՆ ՏԻՐ
ԵՐԿԱԿ ՈՒԹ ԱՄՈՒՑ Ի ԹՐԻԵՍ ՅԱՐԿԱՆ ԿԻՐ

ԱԶԳԻՆ ԵՒ ՏԵՂԻՈՅ ՎԵՀ ԱՐՁԱՆԱՆ ԳԻՐ
ԶՈՐ ԵՒ ՄԱՀԱՌԻԹ ՔՈՒՆ ԱՍՏՈՒԱՇՈՒՆ ԴԻՐ
ՀԱՐԻԻՐԱՄԵՆԻ ԱՄՓՈՓԱՆՍ ԴԻՐ
ԱՅՍ ՔԵԶ ՀՐԱՇԱՅԱՆ ՎԱՅՈՒՆ ՆԻՐԱՆ ԿԻՐ
ՄԱՀ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՄԻ ԼԵՇՈՒ ԿԻՐ
Ի ԹՈՒՆԻ ՀԱՅՈՅ ՈՒՄԻՆ ՄԵՀԵԿԻ Բ.

1796 ի ՄԱՐՏԻ 17

Կ. Պոլիս

Հ. Գ. ՊԱՆԿՈՍԻԱՆ

(Ըրդնիւն)

ԲԹԻՅԱ ՏՕՔԹ. ՍՏԵՓՈՆ ԲԱՅԱՆՆԵՆ

Սա. Ալանեան ինչպէս յայտնած էմ կան-
խաւ՝, երբեք գործակցութիւն չէ ունեցած Ազգ.
Սահմանագրութիւնը խմբագրող Յանձնաժողո-
վին. ինքը թէեւ ջերմ սահմանագրական մը ա-
պրեցաւ, թէեւ հզօր պաշտպան մը միշտ եղաւ
Սահմանագրութեան, սակայն անոր հեղինակու-
թեան մէջ երբեք մասն եւ բաժին չունեցաւ:

Ալանեանի կենսին շատ ուշագրաւ մէկ
կէտն է այս, որու մասին միշտ հարցումներ տեղի
ունեցած են, թէ ի՞նչու համար նա ալ Սերիլի-
շէնի, Կրճիկեանի, Օտեանի, Ռուսիեանի, Պա-
լեանի, Իւթիւճեանի, Բարունակի հետ չէ նշա-
նակուած մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ՝
իր հեղինակ Ազգ. Սահմանագրութեան...: Ինչ
բան պատճառ եղած է՝ որ նա հեռու մնացած է
այն տանն Սերիլիշէն՝ զոր մէջ յարգանքով կը
սիրէր. Օտեանէն, Պալեանէն, Ռուսիեանէն՝
զորոնք միշտ իրեն սրտակից, գաղափարակից ու-
նեցած էր, Բարունակէն՝ որուն հետ աղայ հա-
սակէն եղբայրական սերտ սիրով կապուած էր,
ինչպէս նաեւ Իւթիւճեանէն՝ ձեմարանի դասակ-
ցէն՝ որուն հետ բարեկամ ապրած էր շարունակի
Գաղափարի տարբերութիւն մը արդեօք զայն
Սահմանագրութեան խմբագրիչ յանձնաժողո-
վէն բաժնած էր յանկարծ:

Այլեւայլ պատասխաններ եւ զեղոյններ լսած
ենք այս հարցումներուն համար, թէեւ ինքը խոր-
հրդաւոր լուծութիւն մը միշտ կը պահէր այդ
մասին:

Մերթի կ'ընտրի, թէ Սա. Ալանեան նա-
խապէս հակառակախօս մը եղած է Ազգ. Սահ-
մանագրութեան եւ թէ՛ ազգային գործերու
բարեկարգութեան փափագող ու ցանկացող մը
ըլլալով հանդերձ, չէ կրցած ցոյց տալ այն ան-